

УДК 378.6:355+378.147

Л. П. Канова,

кандидат педагогічних наук

(Житомирський військовий інститут ім. С. П. Корольова Національного авіаційного університету)

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

У статті розглянуто модель формування іншомовної компетентності у процесі професійної підготовки військовослужбовців. Визначено принципи, підходи, педагогічні умови, компоненти, етапи, форми, методи, прийоми та засоби її формування у вищому військовому навчальному закладі. За критеріями міжнародних експертів Ради Європи виділено рівні володіння іноземною мовою курсантами.

Розглянуто основні види педагогічних умов формування іншомовної компетентності військовослужбовців: організаційні, методичні, технологічні, психологічні. Виокремлено комунікативний підхід до вивчення іноземної мови як один з основних, що зумовлює вибір цілей, згідно з якими визначаються принципи, зміст, прийоми та засоби навчання.

Завдання, які сьогодні поставлено перед Збройними Силами для забезпечення курсу України на європейську і євроатлантичну інтеграцію, зумовлюють суттєве зростання вимог до військовослужбовців у контексті необхідності володіння іноземними мовами.

Теоретичний аналіз науково-педагогічних джерел засвідчує необхідність формування іншомовної компетентності майбутнього офіцера у процесі його професійної підготовки, що допоможе військовослужбовцю діяти у багатомовному середовищі.

З позицій професійно-орієнтованого підходу до вивчення іноземної мови в умовах вищого навчального закладу можна стверджувати, що це – новий, етап, основним елементом якого є іншомовна комунікативна компетенція, (Б. Г. Ананьєва, Т. Н. Астафурова, М. А. Бовтенко, О. П. Пічкарь, Є. П. Комарова, Г. С. Скуратівська, О. Б. Тарнопольський, Ч. Брумфіт та К. Джонсон, Т. Хатчінсон та А. Уотерс) яка є складовою іншомовної компетентності.

Мета нашої статті – розглянути теоретичну модель формування іншомовної компетентності, обґрунтувати дидактичні засади (підходи і принципи), які визначають доцільні педагогічні умови, етапи, форми, методи й прийоми здійснення навчального процесу.

З огляду на важливість окресленої проблеми, вважаємо доцільним у межах нашого дослідження обґрунтування моделі формування іншомовної компетентності військовослужбовця.

Звернемося до досвіду використання моделей дослідження об'єктів пізнання, що лежить в основі методу моделювання, який широко застосовується в наукових дослідженнях.

Так, Г. В. Суходольський визначає моделювання "як процес створення ієрархії моделей, в якій деяка реально існуюча система моделюється в різноманітних аспектах і різними засобами" [1: 76].

Авторська модель формування іншомовної компетентності майбутнього офіцера ґрунтується на тлумаченні її як сукупності мотиваційно-ціннісного, когнітивного, комунікативного, контрольно-оцінного компонентів та системи компетенцій [2: 86]. Досягнення мети означає формування всієї сукупності компонентів іншомовної компетентності (див. рис. 1).

Мотиваційно-ціннісний компонент моделі формування іншомовної компетентності містить мотиви, цілі, потреби, ціннісні орієнтації особистості, а також систему мотивів професійної діяльності.

Когнітивний компонент становить собою систему знань засвоєних у вищому навчальному закладі з урахуванням їх глибини, обсягу, стилю мислення, етичних норм, соціальних функцій фахівця.

Комунікативний компонент компетентності охоплює уміння ясно і чітко викладати думки, переконувати, аргументувати, будувати докази, аналізувати, висловлювати судження, передавати раціональну й емоційну інформацію, встановлювати міжособистісні зв'язки, погоджувати свої дії з колегами, обирати оптимальний стиль спілкування в різних ділових ситуаціях, організувати і підтримувати діалог іноземною мовою.

Контрольно-оцінний компонент іншомовної компетентності виявляється в умінні самостійно контролювати результати своєї діяльності й рівень власного розвитку [2: 41].

З огляду на те, що процес формування професійної компетентності майбутніх офіцерів у вищому навчальному закладі є достатньо складним та багатоаспектним, побудова моделі іншомовної компетентності вимагає застосування комплексу підходів.

Розвиток іншомовної компетентності майбутніх офіцерів можливий за умови формування низки компетенцій, і тому компетентнісний підхід є необхідним при проведенні експериментальної роботи в навчальному процесі [3: 37].

Серед стратегічних підходів до навчання для здійснення професійної освіти майбутніх офіцерів обрано герменевтичний, який передбачає формування лінгвістичної та соціокультурної компетенцій з використанням сукупності методичних прийомів тлумачення інформації, необхідної для здійснення майбутньої професійної діяльності, що спрямовані на адекватне її розуміння.

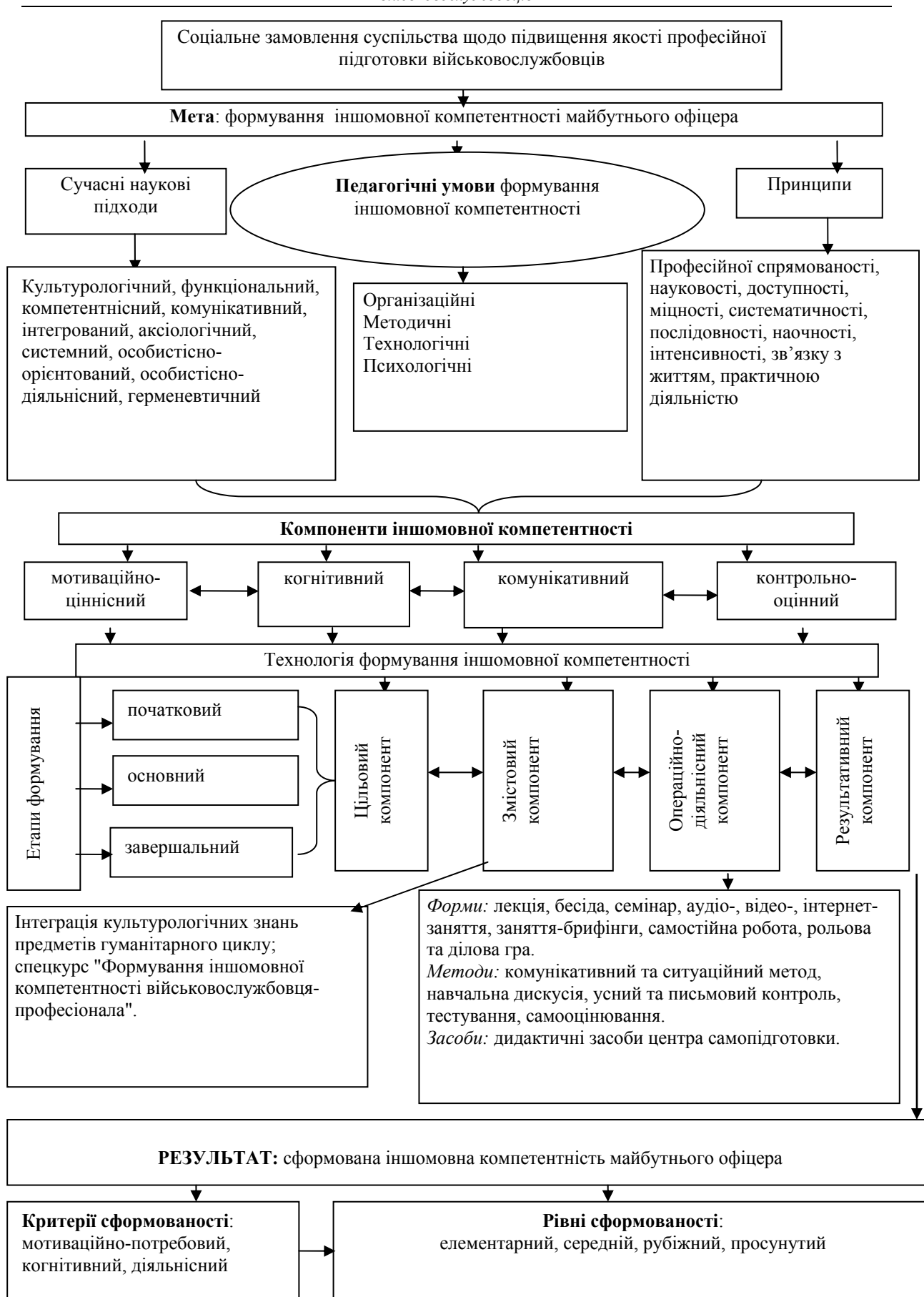

Рис. 1. Модель формування іншомовної компетентності майбутнього офіцера.

Серед різних напрямів вирішення окресленої проблеми, необхідно виділити аксіологічний підхід, суть якого полягає в орієнтації професійної освіти на формування в майбутнього спеціаліста системи загальнолюдських і професійних цінностей, що визначають його відношення до світу, до своєї діяльності, до самого себе як людини й професіоналу [4: 2].

Функціональний підхід є одним із провідних в аналізі професійної діяльності військовослужбовця, зміст якої розкривається у виконанні певних функцій, які містяться в освітньо-кваліфікаційній характеристиці військовослужбовця.

Важливим для нашого дослідження є також комунікативний підхід, який передбачає органічне поєднання свідомих і підсвідомих компонентів у процесі навчання іноземних мов, тобто засвоєння правил оперування іншомовними моделями відбувається одночасно з оволодінням комунікативно-мовленнєвою функцією, що великою мірою відображає специфіку іноземної мови як навчального предмету у вищому навчальному закладі.

Виходячи з досвіду використання комунікативного підходу, при навчанні іноземної мови і у результаті створення навчальних матеріалів, були визначені деякі умови навчання, урахування яких сприяло більш результативному використанню комунікативної методики: визначення мети та тривалості навчання; розуміння особливостей фонетики, граматики іноземної мови до початку навчання мови у ВВНЗ; адаптація мовного курсу зі спеціальності до рівня знань і потреб тих, хто навчається; розробка нових підходів до навчального матеріалу: цікавість, здатність викликати дискусію, яка містить логічний та змістовний зв'язок з іншими предметами, що вивчаються паралельно; використання функціонально-комунікативних вправ; створення сприятливого психологічного клімату в навчальній групі [5: 12].

Важливою для нашого дослідження є думка, що комунікативний підхід до навчання іноземної мови зумовлює вибір цілей, згідно з якими визначаються принципи, зміст, прийоми та засоби навчання.

У процесі формування іншомовної компетентності передбачено застосування *культурологічного підходу*: володіння знаннями про культуру, історію, реалії та традиції країни, мова якої вивчається (лінгвокраїнознавство, країнознавство); залучення до діалогу культур (іншомовної та рідної); усвідомлення курсантами суті мовних явищ, іншої системи світогляду, через яку може сприйматися дійсність [5: 16].

У контексті завдань дослідження аналіз систем принципів, запропонованих різними вченими [1; 3; 5; 6], дозволив нам виокремити ті, які вважаємо особливо значущими для досягнення позитивного результату в процесі формування іншомовної компетентності майбутнього офіцера. До таких віднесемо:

Принцип професійної спрямованості, який забезпечує можливість зосередити увагу курсантів на майбутній професійній діяльності за допомогою створення ситуацій професійного військового миротворчого та інженерно-технічного спрямування.

Принцип науковості, завдяки якому зміст іншомовної освіти забезпечує об'єктивність наукових фактів, понять, законів, теорій всіх основних тем відповідно до навчального предмета. *Принцип доступності навчання* передбачає відповідність змісту, характеру і обсягу іншомовного навчального матеріалу, який вивчається, віковим особливостям і рівню підготовки курсантів.

Принцип систематичності і послідовності вимагає, щоб знання, уміння і навички формувались системно. З цією метою був розроблений авторський спецкурс по формуванню іншомовної компетентності, згідно якого кожний елемент навчального матеріалу логічно пов'язувався з іншим, а нові знання базувались на засвоєних раніше і створювали підґрунтя для засвоєння наступних.

Принцип міцності вимагає щоб знання, уміння, навички, світоглядні та інші ідеї були усвідомлені, добре засвоєні й тривалий час зберігалися у пам'яті. Для реалізації цього принципу використовують систему тестів за міжнародними стандартами STANAG-6001, які виконуються тематично з усіх видів мовленнєвої діяльності: читання, аудіювання, письма, розмовної мови (говоріння). Вони сприяли процесам глибокого сприймання, осмислення і запам'ятовування навчального матеріалу, а також його повторення та систематизації.

Принцип наочності навчання передбачає залучення до сприймання всіх органів чуття курсанта, використання натуральних, зображальних, схематичних, аудіовізуальних (звуконягледних) і словесно-образних (художніх образів) наочних засобів навчання, які використовувались у різних формах роботи.

Принцип інтенсивності, що сприяє активній та інтенсивній діяльності курсантів засобами різних видів діяльності під час занять та за допомогою інноваційних методик викладання в процесі вивчення іноземної мови.

Принцип зв'язку з практичною діяльністю, який допомагає зрозуміти курсантам значення теорії в житті, проаналізувати варіанти застосування теоретичних знань для виконання практичних завдань, зокрема таких як миротворча участь у вирішенні актуальних військових та інженерно-технічних проблем сучасності.

Викладені принципи визначають вибір форм, методів і засобів організації навчання у процесі формування іншомовної компетентності майбутніх офіцерів.

З огляду на зазначене вище, особлива увага надавалась інтегративним курсам іноземної мови з тактикою, філософією, культурологією, історією військового мистецтва. Курсантам надавалась інформація іноземною мовою у формі повідомлень та практичних занять з вищезазначених дисциплін.

У процесі формування іншомовної компетентності ми використовували нетехнічні (друковані матеріали: підручники, довідники, словники, художню літературу, статті в періодичних виданнях, дидактичний роздавальний матеріал; засоби наочності: схеми, таблиці, малюнки тощо), технічні (аудіо- і відеоапаратура, комп'ютер, телевізор) засоби навчання.

Структурування процесу іншомовної компетентності передбачає виокремлення його етапів. Моделювання процесу формування компетентності майбутнього офіцера інженерно-технічної спеціальності передбачає його активність та інтенсивність.

Серед готовності до рівнів визначення діяльності, А. А. Кучеренко виділяє високий, середній та низький [7: 12].

Згідно з критеріями міжнародних експертів Ради Європи виділяємо такі рівні володіння іноземною мовою.

Рівень А1 (інтродуктивний – "відкриття") вважається найнижчим елементарним рівнем використання мови. Користувач може розуміти і вживати побутові повсякденні вирази та речення, які допомагають вирішити повсякденні проблеми.

Рівень А2 називають середнім рівнем "виживання", оскільки користувач може виконувати певні соціальні функції, розуміти ізольовані фрази та широко вживані вирази, які необхідні для повсякденного спілкування у сферах особистого побуту, сімейного життя, здійснення покупок, орієнтації на місцевості та на роботі.

Рівень В1 є середнім або "рубіжним" рівнем незалежного користувача та є необхідним для відвідання зарубіжної країни. Користувач може розуміти основний зміст чіткого нормативного мовлення на теми, які часто вживаються на роботі, навчанні, під час дозвілля; вирішувати більшість комунікативних проблем, що виникають під час перебування в країні, мова якої вивчається.

Рівень В2 знаходиться над рівнем В1 та є "просунутим" рівнем незалежного користувача, який може розуміти основні ідеї тексту на конкретну та абстрактну теми; вести спеціалізовані (технічні, військові) дискусії за фахом; вільно спілкуватися з носіями мови з таким ступенем швидкості та спонтанності, який не завдає перешкод у спілкуванні жодній із сторін [6: 33: 35].

Наступним компонентом авторської моделі є *педагогічні умови* формування іншомовної компетентності курсантів, які визначають зміст компетентності майбутнього офіцера. Спираючись на дослідження В. Г. Первугинського [8: 2], ми об'єднали їх у чотири взаємопов'язаних між собою блоки: *організаційні*, що передбачають визначення критеріїв та рівнів професійної компетентності, підбір технічного забезпечення занять; *методичні*, які включають уточнення, доповнення змісту навчальних занять, інтеграцію різноманітних дисциплін; *технологічні*, які передбачають коригування контрольно-оцінювальних підходів до результатів навчання, використання практико-орієнтованих технологій, інтерактивних форм та методів навчання; *психологічні*, які включають діагностику рівня розвитку курсантів, створення системи стимулювання та мотивації, атмосфери співпраці та співтворчості між усіма суб'єктами освітнього процесу, визначення показників оцінювання компетентності.

Отже, нами розглянуто теоретичну модель формування іншомовної компетентності, обґрунтовано дидактичні засади (підходи і принципи), які визначають доцільні педагогічні умови, етапи, форми, методи й прийоми здійснення навчального процесу у вищому військовому навчальному закладі.

Зауважимо, що наявність інженерно-технічних та психолого-педагогічних знань з військових спеціальних дисциплін та розвиток різноманітних компетенцій, які входять до іншомовної компетентності, надаватимуть можливість майбутнім офіцерам ефективно діяти у небезпечних, напружених та надзвичайно складних ситуаціях, зокрема, під час миротворчих місій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Суходольский Г. В. Структурно-алгоритмический анализ и синтез деятельности / Г. В. Суходольский. – Л. : ЛГУ, 1976. – 120 с.
2. Канова Л. П. Педагогічні умови формування культурологічної компетентності майбутніх офіцерів радіоінженерних спеціальностей. : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. "Теорія і методика професійної освіти" / Канова Людмила Петрівна. – Житомир, 2010. – 233 с.
3. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34–42.
4. Психологічні чинники впровадження сучасних освітніх технологій у вищому навчальному закладі [Електронний ресурс] // Вісник психології і соціальної педагогіки. – Режим доступу : <http://psych.kiev.ua/nma-referats/fla-refers/lang-1/referat-107/referatpart-2/index.html>.
5. Пассов Е. И. Культурообразная модель профессиональной подготовки учителя : философия, содержание, реализация / Е. И. Пассов // Иностранные языки. – 2002. – №4. – С. 11–18.
6. Архипова Г. С. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти : вивчення, викладання, оцінювання / Г. С. Архипова ; [наук. ред. укр. вид. докт. пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва]. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
7. Кучеренко А. А. Педагогічні основи вдосконалення професійної підготовки прикордонників в умовах службової діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / А. А. Кучеренко. – Хмельницький, 2005. – 16 с.

8. Первутинский В. Г. Развитие ценностного отношения к знаниям у студентов [Электронный ресурс] / В. Г. Первутинский // Сайт кафедры акмеологии РГПУ им. А. И. Герцена. – Режим доступа : <http://akmeo.rus.net/index.php?id=119>.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Sukhodol'skii G. V. Strukturno-algoritmicheskii analiz i sintez deiatel'nosti [Structural-Algorithmic Analysis and Synthesis of Activity] / G. V. Sukhodol'skii. – L. : LGU, 1976. – 120 s.
2. Kanova L. P. Pedagogichni umovy formuvannya kul'turologichnoi kompetentnosti maibutnix ofitseriv radioinzhenernykh spetsial'nostei [Pedagogical Conditions of Future Officers' Culturological Competence Formation Major in Radioengineering] : dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. "Teoriia i metodyka profesiinoi osvity" / Kanova Liudmyla Petrivna. – Zhytomyr, 2010. – 323 s.
3. Zimniaia I. A. Kliuchevye kompetentsii – novaia paradigma rezul'tata obrazovaniia [Key Competences – the Result of a New Education Paradigm] / I. A. Zimniaia // Vysshee obrazovanie segodnia. – 2003. – № 5. – S. 34–42.
4. Psykholohichni chynnyky vprovadzhennia suchasnykh osvitnikh tekhnologii u vykhovnomu navchal'nomu zakladi [Psychological Factors of Modern Educational Technologies Implementing in the Higher Educational Establishment] [Elektronnyi resurs] // Visnyk psykholohii i sotsial'noi pedagogiky [Psychology and Social Pedagogy Journal]. – Rezhym dostupu : <http://psych.kiev.ua/nma-referats/fla-refers/lang-1/referat-107/referatpart-2/index.html>.
5. Passov E. I. Kul'turoobraznaya model' professional'noi podgotovki uchitelia : filosofii, soderzhanie, realizatsiia [Cultural Model of Teachers' Professional Training : Philosophy, Content, Implementation] / E. I. Passov // Inostrannye yazyki [Foreign Languages]. – 2002. – №4. – S. 11–18.
6. Arkhipova G. S. Zagal'noevropeis'ki rekomendatsii z movnoi osvity : vyvchennia, vykladannia, otsiniuvannia [Common European References for the Language Education : Learning, Teaching, Assessment] / G. S. Arkhipova ; [nauk. red. ukr. vyd. dokt. ped. nauk, prof. S. Yu. Nikolaeva]. – K. : Lenvit, 2003. – 273 s.
7. Kucherenko A. A. Pedagogichni osnovy vdoskonalennia profesiinoi pidgotovky prykordonnykh v umovakh sluzhbovoi diial'nosti [Pedagogical Fundamentals of Improving Border Guards' Professional Training in the Conditions of Service Activity] : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : 13.00.04 "Teoriia i metodyka profesiinoi osvity" / A. A. Kucherenko. – Khmel'nytskyi, 2005. – 16 s.
8. Pervutinskii V. G. Razvitie tsennostnogo otноsheniia k znaniiam u studentov [The Development of Valuable Students' Attitude to Knowledge] [Elektronnyi resurs] / V. G. Pervutinskii // Sait kafedry akmeologii RGPU im. A. I. Gertsena. – Rezhym dostupu : <http://akmeo.rus.net/index.php?id=119>.

Матеріал надійшов до редакції 13.03. 2012 р.

Kanova L. P. Model' formirovaniia inozazychnoi kompetentnosti v protsesse professional'noi podgotovki voennosluzhazhich.

V stat'ye rassmotrena model' formirovaniia inozazychnoi kompetentnosti v protsesse professional'noi podgotovki voennosluzhazhich. Opredeleny printsipy, podhody, pedagogicheskie uslovia, komponenty, etapy, formy, metody, priemy i sposoby ee formirovaniia v vysshem voennom uchebno zavedenii. Sootvetstvenno kriteriiam mezhdunarodnykh ekspertov Soveta Evropy vydeleny уровни владения иностранным языком курсантами. Рассмотрены основные виды педагогических условий формирования иноязычной компетентности военислужащих: организационные, методические, технологические, психологические. Определен коммуникативный подход к изучению иностранного языка как одного из основных, который обуславливает выбор целей, согласно которым определяются принципы, содержание, приемы и средства обучения.

Kanova L. P. Model of Foreign Language Competence Formation in the Process of Military Personnel Training.

The article deals with the foreign language competence formation in the process of military personnel training. It also defines principles, approaches, pedagogical conditions, components, stages, forms, methods, techniques as well as means of its formation in higher military educational institution. The article highlights the level of foreign language mastering by military students according to the European Council international experts' criteria. It reveals the main types of pedagogical conditions of the foreign language competence formation by military personnel: organizational, methodological, technological and psychological. It also emphasizes the communicative approach to the language learning as the major one that leads to the selection of objectives which define principles, content, methods and means of studying.